

Uit de ivoren toren

Margriet Prinssen Een brug slaan tussen de wereld van het klassieke ballet en die van de jonge Amsterdammers uit Zuidoost. Dat was het doel van het project *Zwanenmeer Bijlmermeer* van Het Nationale Ballet samen met danstheatergroep Don't Hit Mama. Andere grote podiumkunstinstituten volgen dit voorbeeld met projecten voor de 'gewone' Amsterdammer. Een druppel op een gloeiende plaat of een inktvlek die zich langzaam zal verspreiden?

Sietje moet een tanga kiezen op die fissa maar kan never. Het verschil is tan2 groot tussen zijn osso en het meer.

Wanneer al die peeps komen op die fissa komen ook von Rotje en odile maar sietje d8 dat het otje was, die tanga die met die zwanen rolled.

Dus hij geeft die ring enzo.

En opeens denkt hij o shit zij was het niet. Dan sprint hij naar het meer.

Otje is tan2 lief ze vergeeft hem ze troost hem zelfs. Rare tanga.

Terwijl zij gewoon dood gaat. Dan jaagt der pa hem weg, hij wil niet weg.

En opeens denkt hij eh noh man, ik wil ook dood man.

[akte 3 en 4 van het *Zwanenmeer* volgens Chavella, 15 jaar]

In juni 2006 werd de rode loper uitgelegd in Het Muziektheater Amsterdam (HMA). Nu eens niet bij de hoofdingang voor de koningin, maar aan de andere kant van het gebouw: bij de artiesten-

ingang. De voorstellingen *Zwanenmeer Bijlmermeer* vonden plaats in een van de grote repetitiestudio's en boden plaats aan zo'n 150 bezoekers per keer – onder wie veel trotse ouders, familie, vrienden en bekenden van de jonge, merendeels zwarte jongeren uit Amsterdam-Zuidoost.

De rode loper moest hun het gevoel geven welkom te zijn en het belang dat aan hun komst werd gehecht onderstrepen. De tien voorstellingen waren binnen de kortste keren uitverkocht en de media-aandacht was overweldigend.

Het idee voor *Zwanenmeer Bijlmermeer* is ontstaan op de afdeling Educatie van Het Muziektheater Amsterdam (HMA), bij beleidsmedewerker dans Lin van Ellinckhuijsen. Zij bracht de artistiek directeur van Het Nationale Ballet (HNB), Ted Brandsen, in contact met Nita Liem van het Amsterdamse Don't Hit Mama, een danstheatergroep die werkt met jonge, veelal gekleurde dansers en put uit Afro-Amerikaanse dansvormen en de heden-

daagse populaire danscultuur. Met *Zwanenmeer Bijlmermeer* wilde HNB een brug slaan tussen de wereld van het klassieke ballet en die van de jonge Amsterdammers uit Zuidoost. Jopie de Groot, medewerker van (het intussen opgeheven) Matchpoint Cultuureducatie Zuidoost en artistiek leider van de Theaterdans Academie, was vanaf het begin betrokken.

In het verhaal van *Het Zwanenmeer* bleken bruikbare tegenstellingen en thema's te zitten om met jongeren te werken: van de aristocratie tegenover de boeren en de witte zwanen tegenover de zwarte zwanen tot de strijd tussen goed en kwaad en het materialisme, de glamour, waar prins Siegfried uiteindelijk voor valt. Allemaal aanknopingspunten om te spelen met de contrasten en clichés die ook op maatschappelijk niveau een rol spelen.

Urban kids

Met *Zwanenmeer Bijlmermeer* wilde Ted Brandsen jonge *urban kids* in contact brengen met de klassieke ballettraditie, Het Nationale Ballet en Het Muziektheater Amsterdam. 'Driekwart van de opgroeiende Amsterdamse jeugd heeft een niet-Nederlandse en vaak ook niet-blanke oorsprong. En ze komen, in tegenstelling tot ons huidige publiek, meestal

De meerderheid mist de aansluiting met traditionele westerse kunstvormen

ook niet uit de *middle-upperclass*. Die meerderheid mist straks, als we niets doen, de aansluiting met traditionele westerse kunstvormen en dat vind ik een gemis voor beide kanten', zo staat te lezen in het evaluatieverslag *Zwanenmeer Bijlmermeer* uit november 2006, geschreven door Bart Deuss. Natuurlijk speelt ook de veranderende cultuurpolitiek een rol. 'De terugtrekkende overheid dwingt ons anders te kijken naar de relatie met ons publiek en de stad. Maar los van deze opportunistische redenen vind ik het ook van belang dat we uit de spreekwoordelijke ivoren toren komen.'

Ted Brandsen: 'Het was niet alleen voor ons als gezelschap belangrijk, maar ook voor onze stad, voor onze samenleving. Dat belang voelde je ook bij het publiek. Het ging verder dan alleen die voorstelling van een uur. De gesprekken die ik heb gehad met de mensen die hier nog nooit geweest zijn en mensen uit de Bijlmer waren heel bijzonder. Als dit een aanzet is geweest voor een verdere dialoog en een andere manier van kijken bij ons in het theater ten aanzien van de samenleving, dan vind ik het heel waardevol. Het effect kun je op twee manieren bekijken: als een druppel op een gloeiende plaat of als een inktvlek die zich langzaam verspreidt.'

Door het enorme enthousiasme van deelnemers en publiek ontstond het idee om *Zwanenmeer Bijlmermeer* ook aan een landelijk publiek te presenteren. In januari 2009 is een nieuwe, meer uitgewerkte versie van de voorstelling ontwikkeld, *Zwanenmeer Bijlmermeer II*, die van februari tot en met april 2009 langs 22 schouwburgen in Nederland toerde. Opnieuw dansten vier dansers van Het Nationale Ballet, onder wie Rubinald Rofino Pronk, samen met een groep urban dansers van Don't Hit Mama, nu op de (middel)grote podia in het hele land.

Nieuw was ook het bijzondere educatie project dat werd ontwikkeld in samenspraak met Kunstenaarscollectief Het 5eKwartier.

In elke stad waar de voorstelling speelde, bezocht Het 5eKwartier vooraf de school en maakte een dans-filmpje, samen met de leerlingen (zeventien vmbo-scholen en drie ROC's – regionale opleidingscentra, mbo-dansopleiding). De filmpjes die de jongeren maakten, werden geprojecteerd in de voorstelling. Elke voorstelling had dus een 'eigen' beeld, gemaakt door de jongeren uit de buurt – de filmpjes zijn nog te zien op www.youtube.com/user/ZmBmII.

Belangrijk aan dit project is dat leerlingen werden uitgedaagd tot een actieve rol als danser of als muzikant. Don't Hit Mama en Het 5eKwartier bekijken kunst en educatie als gelijkwaardige, in elkaar grijpende processen. Ze bezien de relatie tussen 'gewone mensen' en kunstenaars op een structureel andere wijze dan binnen Het Nationale Ballet gebruikelijk is. De hiërarchie binnen de wereld van de klassieke dans en de problemen die de samenwerking met een grote instelling als HNB met zich meebrengt, zorgden voor de nodige uitdagingen.

Zwanenmeer Bijlmermeer II was een groot publiekssucces. Een bezettingsgraad van maar liefst 93 procent werd gehaald met een totaal van 16.500 bezoekers – 30 procent van deze

bezoekers was jonger dan 28 jaar. *Zwanenmeer Bijlmermeer* heeft ook in de sector cultuur-educatie een standaard gezet en wordt geregeld aangehaald als voorbeeldproject. Een uitvloeisel daarvan is de enorme media-aandacht voor het meedoen van hiphopdanser Remy Tilburg, afkomstig uit de stal van Don't Hit Mama en halvefinalist in de tv-talentenjacht *So you think you can dance*, aan de voorstelling *Coppelia*.

Van de eerste communityprojecten is veel

Leerlingen worden uitgedaagd tot een actieve rol als danser of muzikant

geleerd. Samenwerken met een grote instelling als Het Muziektheater Amsterdam betekent rekening houden met een complexe plannings-systeem. HMA is een bijzonder theater, omdat de twee huisgezelschappen De Nederlandse Opera en Het Nationale Ballet vrijwel alles 'in huis' maken, van de kostuums tot de pruiken en van de rekvisieten tot de speciale effecten. Ook alle repetities vinden hier plaats, zodat het toneel intensief gebruikt wordt. Dat betekent lang vooruit plannen en omdat er geen kleine zaal is, ook weinig ruimte voor experimenten en kortetermijnprojecten.

Van groot belang is en blijft de kwaliteit: juist voor community- of schoolprojecten moet je de allerbeste dansers en zangers inzetten. Er zijn plannen voor nieuwe projecten, waaronder een samenwerkingsproject met Nieuw West. Voor HNB is een grote wens: een apart team van bijvoorbeeld vijf jonge, klassieke dansers die regelmatig schoolprojecten en voorstellingen

kunnen dansen voor nieuw publiek. Dat zou een fantastische mogelijkheid bieden om drempels weg te nemen.

Ben jij een Marco Polo?

Het idee voor een communityproject bij De Nederlandse Opera (DNO) is in het najaar van 2006 ontwikkeld. Als bestuurslid van YO! Opera was zakelijk directeur Truze Lodder onder de indruk van de idealen en de werkwijze van Anthony Heidweiller, de artistiek leider van YO! Opera. Zij vroeg hem een project te ontwikkelen dat zou worden gekoppeld aan de voorstelling *Marco Polo* in november 2008. Inhoudelijk leverde dat boeiend materiaal op: het personage Marco Polo staat immers symbool voor een open geest en open grenzen.

Met het grootschalige communityproject *Marco Polo in Amsterdam* beoogde DNO twee doelen te realiseren die nauw met elkaar verweven zijn: op een actuele manier van belang zijn voor de samenleving en als operahuis een verbinding maken met de stad Amsterdam. Anthony Heidweiller was de artistieke spil van het project, dat in nauwe samenwerking met de afdelingen educatie en marketing werd georganiseerd.

Het slechten van muren tussen de verschillende culturen vormde een belangrijk uitgangspunt. De slogan 'Ben jij een Marco Polo?' vormde de kernvraag voor elke Amsterdammer: in hoeverre staat hij of zij open voor nieuwe invloeden? Gedurende het proces werd zingen in de breedste zin van het woord de rode draad van het project, dat uit vier delen bestond.

In het eerste deel, Zijderoute, gingen zo'n 250 leerlingen van elf Amsterdamse middelbare scholen vanaf januari 2008 op onderzoek uit, vanuit de vraag: *ben jij zelf een Marco Polo?* Oftewel: ben jij open, nieuwsgierig naar andere culturen, bereid grenzen te verkennen? Elke school richtte zich op een specifiek gebied langs de Zijderoute: wat is er in Amsterdam terug te

vinden van de vocale klanken van die specifieke cultuur? Om dit te achterhalen, werkten de leerlingen samen met een muzikant uit 'hun' gebied. Deze (vocale) ontdekkingsreis werd op film vastgelegd en in november 2008 werden de elf filmpjes vertoond in een tot expositieruimte omgebouwde bus, die op allerlei plekken in de stad te bezichtigen was.

Het tweede deel was Koorstroom: op 28 november 2008, de laatste voorstellingsdag van de opera *Marco Polo*, werd een speciaal gecomponeerde compositie als afsluiting van het project *Marco Polo in Amsterdam* live uitgevoerd door elf grote Amsterdamse koren. Een van de koren was het nieuwe en speciaal voor dat doel opgerichte Amsterdams Stads-koor, waaraan alle Amsterdammers konden deelnemen. Vanaf maart 2008 werd elke laatste vrijdagavond van de maand een repetitie georganiseerd.

Op de Zeedijk was op zondag 16 en zondag 23 november een groot aantal korte voorstellingen te zien in restaurants, schoenenwinkels en zelfs in de Chinese tempel. De voorstellingen, geïnspireerd door Marco Polo, waren gemaakt door artistieke teams, die bestonden uit studenten van conservatoria en de theaterschool.

Een vierde onderdeel werd in de loop van het proces toegevoegd: vanaf mei 2008 begon DNO onder het motto *Zing jezelf op de kaart!* met het verzamelen van liederen van Amsterdammers. Inmiddels zijn ruim 1400 liedjes verzameld op de *Zangkaart*, een speciale website, waarop je – nog steeds – je eigen bijzondere lied kunt toevoegen middels een webcam.

Terugkijkend op het project overheerst tevredenheid. Grote groepen nieuwe mensen zijn bereikt door *Marco Polo in Amsterdam*: 250 scholieren, ruim 1800 koorleden, 150 studenten die meewerkten aan een eigen opera en alleen al meer dan 7500 bezoekers van de Zeedijk-voorstellingen. Ook de media-aandacht was

groot, met name in de lokale bladen is aandacht aan het evenement besteed. Het grootste bereik had zonder twijfel het *NOS* *journaal* (die dag bijna drie miljoen mensen), dat op 16 november aandacht schonk aan het Zeedijkproject. De doelen zijn bereikt: meer zichtbaarheid in de stad Amsterdam en het vergroten van draagvlak voor het gezelschap. De hoge artistieke kwaliteit die vooropstond, is behaald, en er is een brug geslagen tussen professionals en amateurs. Een belangrijke conclusie in de interne evaluatie van DNO, juni 2009: 'Het is van groot belang een community-evenement te bedenken, te ontwikkelen en te maken samen met de deelnemers. De mate waarin de deelnemer zich eigenaar voelt in combinatie met de visie van DNO bepaalt ook de artistieke waarde van het evenement.'

Recente projecten

Ook andere grote podium-kunstinstellingen hebben de afgelopen jaren projecten ontwikkeld die zich richten op de 'gewone' Amsterdammer, zoals het Concertgebouw in Amsterdam, dat een enorm aantal Amsterdamse kinderen bereikt – vorig jaar maar liefst 38.000. Daarnaast zijn recent projecten ontwikkeld voor volwassenen, bijvoorbeeld

Het Concertgebouw Open, waarbij duizend amateurmusici uit Amsterdam concerten verzorgden in het Concertgebouw.

Toneelgroep Amsterdam heeft een bijzonder project ontwikkeld bij de voorstelling *Rocco en zijn broers*. In samenwerking met Adelheid Roosen zijn zeven videoportretten gemaakt van 'nieuwe Nederlanders', gebaseerd op personages uit de voorstelling. Sinds seizoen 2008/2009 bestaat er een alliantie tussen Female Economy

Grote instellingen hebben ook een grote maatschappelijke verantwoordelijkheid

en Toneelgroep Amsterdam, waarbij Toneelgroep Amsterdam de voorstellingen van Female Economy op zakelijk en publicitair gebied ondersteunt. Adelheid Roosen, de artistieke inspirator, won in juni 2009 de Amsterdamprijs van het AFK voor haar inzet voor en betrokkenheid bij de multiculturele samenleving.

NedPhO GO! is onderdeel van de Stichting Nederlands Philharmonisch Orkest, een uitgebreid activiteitenprogramma op sociaal-maatschappelijk gebied. NedPhO GO! bestaat sinds 2005 en brengt klassieke muziek bij jongeren binnen en buiten school, bij ouderen en zieken en bij buurtbewoners in de wijk. Ook dragen orkestleden via speciale projecten hun kennis en ervaring over aan amateurmusici en jong talent. De NedPhO GO!-activiteiten vinden met name plaats in Amsterdam.

Margriet Prinssen

is beleidsmedewerker van de afdeling Educatie, Participatie en Programmering van Het Muziektheater Amsterdam

Prachtige voorstellingen

In Engeland bestaat het fenomeen 'community-opera' al vanaf de jaren tachtig. Omdat een groot deel van de sociale verworvenheden onder het Thatcher-regime werd afgebouwd, voelden de grote operahuizen sterk de verantwoordelijkheid om de ontstane lacune zelf in te vullen.

Prachtige voorstellingen zijn er gemaakt, onder andere bij ENO (het Baylis programma) en Glyndebourne. Niet alleen op scholen, maar ook in gevangenissen, bejaardenhuizen en tal van andere instellingen gingen professionele kunstenaars, zangers en musici onder leiding van een bevlogen artistiek team samenwerken met amateurs. Zingen over thema's die in hun buurt leefden, theater maken over de dilemma's waar een multiculturele samenleving tegenaan loopt. Zoals *In Search of Angels* (1995), gecomponeerd door Jonathan Dove, geschreven in nauwe samenwerking met de deelnemers, in dit geval maar liefst duizend buurtbewoners.

In die ontwikkeling van ruim twintig jaar is de afdeling educatie in Glyndebourne veranderd van een vooral dienstverlenende instelling naar een creatieve afdeling met een sterke eigen artistieke koers. Katie Tearle, vanaf 1986 hoofd educatie in Glyndebourne, zegt dat het ontwikkelen en produceren van communityopera's of opera's voor speciale doelgroepen niet meer iets is van de afdeling educatie, maar opgenomen is in het artistieke beleid en vanzelfsprekend verweven met de andere activiteiten. Is dat de weg die de grote podiumkunstinstituten ook hier in zullen slaan?

Wat betreft Het Muziektheater Amsterdam zijn in elk geval uit de opgedane ervaringen de nodige conclusies getrokken. In het beleidsplan 2009-2012 zijn de ambities vastgesteld: topkunst (excellente producties van bestaand repertoire), groei­kracht (op­bouwen van nieuw hoog­waardig repertoire en ruimte voor talentontwikkeling) en vertaalkunst, waaronder 'specifieke activiteiten en projecten die de actieve betrokken-

heid van de cultuurliefhebbers uit Amsterdam en omstreken stimuleren en nieuwe generaties uitrusten met kennis over en interesse voor dans, opera en muziektheater'.

Om de groeiende ambitie gestalte te geven, heeft de directie van HMA sinds 1 oktober 2009 een adjunct-directeur Educatie, Participatie en Programmering aangesteld, Marga Wobma-Helmich. Dit is een nieuwe functie, waarin de taken van hoofd educatie en participatie worden gecombineerd met de verantwoordelijkheid voor de programmering van HMA, onder eindverantwoordelijkheid van de artistieke directeuren Ted Brandsen en Pierre Audi. Een belangrijk signaal van de directie om de groeiende ambitie met betrekking tot educatie en participatie serieus te nemen. Voor een concrete invulling van de plannen is het nog te vroeg, maar duidelijk is dat educatie en participatie meer zullen worden ingebed in de organisatie en dat de activiteiten worden uitgebreid en verdiept. Voor grote instellingen is immers ook de maatschappelijke verantwoordelijkheid groot.